

فهرست مطالب

فهرست نمودارها.....	۱۱
فهرست جداول.....	۱۳
مقدمه ناشر.....	۱۵
پیشگفتار.....	۱۹
فصل اول : مقدمه.....	۲۱
۱-۱. ماهیت منحصر بفرد ریسک‌های بانکداری اسلامی.....	۲۳
۱-۲. اهمیت سیستمی بانک‌های اسلامی.....	۲۵
۱-۳. اهداف این کتاب.....	۲۷
۱-۴. رئوس مطالب این کتاب.....	۲۸
فصل دوم: مدیریت ریسک، مفاهیم و تکنیک‌های اصلی.....	۳۱
۲-۱. مقدمه.....	۳۳
۲-۲. ریسک‌های پیش‌روی نهادهای مالی.....	۳۶
۲-۳. مدیریت ریسک: سابقه و سیر تکاملی.....	۴۰
۲-۴. مدیریت ریسک: فرایند و سیستم.....	۴۲
۲-۴-۱. استقرار محیط، سیاست‌ها و رویه‌های مناسب مدیریت ریسک.....	۴۳
۲-۴-۲. ایجاد سازوکار مناسب سنجش، کاهش و نظارت بر ریسک.....	۴۴

- ۴۵-۳-۲. وجود کنترل‌های داخلی مناسب.....
- ۴۶-۵. فرآیند مدیریت ریسک‌های خاص.....
- ۴۶-۵-۱. مدیریت ریسک اعتباری.....
- ۵۰-۲-۵. مدیریت ریسک نرخ بهره.....
- ۵۳-۳-۵. مدیریت ریسک نقدینگی.....
- ۵۶-۴-۵. مدیریت ریسک عملیاتی.....
- ۵۷-۶-۲. مدیریت ریسک و تکنیک‌های کاهش آن.....
- ۵۸-۱-۶-۲. تحلیل شکاف.....
- ۵۹-۲-۶-۲. تحلیل شکاف دیرش.....
- ۶۰-۳-۶-۲. ارزش در معرض ریسک (VaR).....
- ۶۳-۴-۶-۲. نرخ بازده تعدیل‌شده بر مبنای ریسک (RAROC).....
- ۶۶-۵-۶-۲. تبدیل به اوراق بهادار کردن.....
- ۷۵-۷-۲. نهادهای مالی اسلامی : ماهیت و ریسک‌های مرتبط.....
- ۷۹-۱-۷-۲. ماهیت ریسک‌های موجود در بانک‌های اسلامی.....
- ۸۳-۲-۷-۲. ریسک‌های خاص روش‌های تأمین مالی اسلامی.....
- ۸۹- فصل سوم: مدیریت ریسک، بررسی بر روی نهادهای مالی اسلامی.....
- ۹۱-۱-۳. مقدمه.....
- ۹۴-۲-۳. مفاهیم ریسک.....
- ۹۴-۱-۲-۳. ریسک‌های کلی پیش‌روی نهادهای مالی اسلامی.....
- ۹۶-۲-۲-۳. ریسک‌های موجود در روش‌های متعدد تأمین مالی.....
- ۱۰۰-۳-۲-۳. منابع دیگر ریسک پیش‌روی نهادهای مالی اسلامی.....
- ۱۰۲-۳-۳. سیستم و فرآیند مدیریت ریسک.....
- ۱۰۳-۱-۳-۳. استقرار محیط، سیاست‌ها و رویه‌های مناسب مدیریت ریسک.....
- ۱۰۴-۲-۳-۳. وجود سازوکار مناسب سنجش، کاهش و نظارت بر ریسک.....

۱۱۱	۳-۳-۳. کنترل‌های داخلی مناسب.....
۱۱۲	۳-۴. نکات قابل تأمل دیگر.....
۱۱۶	۳-۵. مدیریت ریسک در نهادهای مالی اسلامی : یک ارزیابی.....
۱۱۹	فصل چهارم: مدیریت ریسک، رویکرد قانونی.....
۱۲۱	۴-۱. منطق اقتصادی کنترل‌های قانونی بر ریسک‌های بانک.....
۱۲۲	۴-۱-۱. کنترل ریسک‌های سیستمی.....
۱۲۴	۴-۱-۲. افزایش سطح اطمینان عمومی در بازار.....
۱۲۶	۴-۱-۳. کنترل ریسک خطر اخلاقی.....
۱۲۷	۴-۲. ابزارهای نظارتی و مقرراتی.....
	۴-۲-۱. تعدیل سرمایه مخاطره‌آمیز : استانداردهای فعلی و پیشنهادات جدید.....
۱۲۸	۴-۲-۲. نظارت موثر.....
۱۴۵	۴-۲-۳. افشای ریسک : افزایش شفافیت در مورد آینده.....
۱۵۴	۴-۳. قوانین و نظارت در بانک‌های اسلامی.....
۱۵۵	۴-۳-۱. متناسب بودن استانداردهای بین‌المللی با بانک‌های اسلامی.....
۱۵۷	۴-۳-۲. وضعیت فعلی نظارت در بانکداری اسلامی.....
۱۵۹	۴-۳-۳. ریسک سیستمی منحصر به بانکداری اسلامی.....
۱۶۷	فصل پنجم: مدیریت ریسک ، چالش‌های مربوط به فقه.....
۱۶۹	۵-۱. مقدمه.....
۱۷۰	۵-۱-۱. نظرات در مورد ریسک.....
۱۷۲	۵-۱-۲. دامنه تغییرات ریسک مالی.....
۱۷۳	۵-۲. ریسک اعتباری.....
۱۷۴	۵-۲-۱. اهمیت محاسبه زیان مورد انتظار.....
۱۹۵	۵-۳. ریسک‌های بازار.....

۱۹۵-۳-۱	چالش‌های کسب‌وکار در بانکداری اسلامی: بررسی کلی
۱۹۸-۳-۲	جبران ریسک کل بازار.....
۱۹۹-۳-۳	چالش‌های مدیریت ریسک نرخ شاخص.....
۲۰۶-۳-۴	چالش مدیریت ریسک قیمت سهام و کالا.....
۲۱۳-۳-۴	ریسک قیمت سهام و استفاده از بیع‌العربون.....
۲۱۳-۳-۵	چالش‌های مدیریت ریسک ارز خارجی.....
۲۱۸-۴-۵	ریسک نقدینگی.....
۲۲۱	فصل ششم: نتیجه‌گیری.....
۲۲۳-۶-۱	محیط.....
۲۲۴-۶-۲	ریسک‌های پیش‌روی نهادهای مالی اسلامی.....
۲۲۵-۶-۳	تکنیک‌های مدیریت ریسک.....
۲۲۶-۶-۴	مفهوم ریسک و مدیریت در بانک‌های اسلامی.....
۲۲۷-۶-۵	ملاحظات قانونی به مدیریت ریسک.....
۲۲۷-۶-۶	ابزارهای تنظیمی مبتنی بر ریسک.....
۲۲۸-۶-۷	نظارت و قانون‌گذاری مبتنی بر ریسک بانک‌های اسلامی.....
۲۲۹-۶-۸	مدیریت ریسک: چالش‌های مبتنی بر شریعت.....
۲۳۱	فصل هفتم: اجرای سیاست‌ها.....
۲۳۳-۷-۱	مسئولیت مدیریت.....
۲۳۳-۷-۲	گزارش‌های ریسک.....
۲۳۴-۷-۳	رتبه‌دهی داخلی.....
۲۳۵-۷-۴	افشای ریسک.....
۲۳۵-۷-۵	حمایت از نهادها و تسهیلات مختلف.....
۲۳۶-۷-۶	مشارکت در توسعه استانداردهای داخلی.....
۲۳۶-۷-۷	تحقیقات و آموزش.....

ضمائم.....	۲۳۷
ضمیمه ۱: فهرست لغات و اصطلاحات انگلیسی و معادل فارسی آنها.....	۲۳۷
ضمیمه ۲: فهرست مخفف‌های به کار رفته در این کتاب.....	۲۴۵
ضمیمه ۳: فهرست اعلام.....	۲۴۷
منابع.....	۲۴۸

فهرست نمودارها

- نمودار ۱: مفهوم ارزش در معرض ریسک ۳۶
- نمودار ۲: تخمین ریسک سرمایه براساس نرخ بازده تعدیل شده بر ریسک ... ۶۴
- نمودار ۳: فرآیند تبدیل به اوراق بهادار نمودن ۶۸
- نمودار ۴: تاخت نرخ بهره ۷۳
- نمودار ۵: تاخت نرخ بهره ۷۵
- نمودار ۶: گزینه‌هایی در مورد تخصیص کفایت سرمایه لازم برای بانک‌های
اسلامی ۱۶۳
- نمودار ۷: جریان‌ات نقدی در یک اتحادیه بانک‌های توسعه چند جانبه ۱۸۵
- نمودار ۸: فروش بدهی برای دارایی واقعی ۱۸۸
- نمودار ۹: قرارداد دو مرحله‌ای ۲۰۲
- نمودار ۱۰: اختیار شرط با توجه به قیمت‌های آتی ۲۱۰
- نمودار ۱۱: قراردادهای موازی: امکان کاهش ریسک تورم ۲۱۲
- نمودار ۱۲: مدیریت دریافتی‌ها برای پوشش در برابر تورم ۲۱۲

فهرست جداول

- جدول ۱: مزیت نسبی در افزایش سرمایه ۷۴
- جدول ۲: اطلاعات پایه‌ای ترازنامه (۱۹۹۹-۲۰۰۰) ۹۲
- جدول ۳: احساس ریسک - ریسک‌های کلی که متوجه نهادهای مالی اسلامی می‌باشند ۹۵
- جدول ۴: ریسک در انواع روش‌های تأمین مالی اسلامی ۹۶
- جدول ۵: منابع دیگر ریسک متوجه نهادهای مالی اسلامی ۱۰۱
- جدول ۶: استقرار یک محیط مدیریت ریسک مناسب، سیاست‌ها و رویه‌ها ۱۰۳
- جدول ۷: وجود سازوکار مناسب سنجش، کاهش و نظارت بر ریسک ۱۰۴
- جدول ۸: ایجاد گزارش مناسب از فرآیند اندازه‌گیری، کاهش و مراقبت از ریسک ۱۰۶
- جدول ۹: ایجاد فرآیند مناسب برای اندازه‌گیری، کاهش و مراقبت از ریسک ۱۰۸
- جدول ۱۰: برقراری فرآیند مقتضی جهت اندازه‌گیری، کاهش و مراقبت از ریسک ۱۱۰
- جدول ۱۱: کنترل‌های داخلی مناسب ۱۱۱
- جدول ۱۲: استفاده از مشتقات برای اهداف پوشش (مدیریت ریسک) - (تعداد نهادها) ۱۱۲
- جدول ۱۳: استفاده از مشتقات برای اهداف درآمدزایی (تعداد نهادها) ۱۱۳
- جدول ۱۴: کمبود ابزار/ نهاد مرتبط با مدیریت ریسک ۱۱۳
- جدول ۱۵: سایر مسائل مربوط به نهادهای مالی اسلامی ۱۱۵

- جدول ۱۶: سرمایه مورد نیاز بانک های اسلامی در مقایسه با بانک های متعارف ۱۱۶
- جدول ۱۷: خلاصه ای از اوزان ریسک سرمایه بر اساس دسته بندی دارایی های ترازنامه ۱۳۰
- جدول ۱۸: ارزیابی اعتبار خارجی بر مبنای سیستم وزن دهی ریسک ۱۳۴
- جدول ۱۹: شاخص های ریسک اعتباری پیشنهادی در توافق نامه جدید ۱۴۵
- جدول ۲۰: جنبه های مهم سیستم های ارزیابی ریسک نظارت بانک ۱۴۸
- جدول ۲۱: شاخص اوزان ریسک تنظیمی ۱۷۶
- جدول ۲۲: کاهش ارزش های در نظر گرفته شده استاندارد برای وثیقه ها ۱۸۰
- جدول ۲۳: شاخص رتبه داخلی فرضی نسبت به دارایی سه ساله ۱۹۳

مقدمه ناشر

«تربیت اسلامی، مرجعیت علمی»

«کاری کنید که دانشگاه امام صادق علیه السلام ... مرجع تحقیقات مراکز علمی
و دانشگاه‌های دنیا بشود» مقام معظم رهبری^۱

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته است، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در عرصه نظر و عمل به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد زیرا که علم بدون تزکیه پیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

۱. از بیانات مقام معظم رهبری در ملاقات اساتید و دانشجویان دانشگاه امام صادق(ع)

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و به‌رمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که «ربع قرن» تجربه شده و هم اکنون ثمرات نیکوی این شجره طیبه در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران این نهاد است که امید می‌رود در طیعه دور جدید فعالیتش بتواند به توسعه و تقویت آنها در پرتو عنایات حضرت حق تعالی، اهتمام ورزد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در سال جاری و به بهانه ۲۵ سال دانشگاه امام صادق علیه السلام در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و..... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد.

هدف از این اقدام ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند، درک کاستی‌ها و اصلاح آنها زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق را نیز فراهم خواهد کرد.

امید آنکه با گسترش کمی و کیفی دانشگاه‌های اسلامی در کشور و توسعه آن‌ها در افق جهانی، شاهد ظهور انوار «علم مفیدی» باشیم که راه‌گشای جهانیان در گذار از شرایط کنونی برای نیل به سعادت واقعی باشد. در این راستا انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام آمادگی کامل خود را برای دریافت و انتشار کلیه آثاری که با این هدف تهیه و تولید شده‌اند - اعم از منظرهای انتقادی، تحلیلی، توصیفی و کاربردی - اعلام می‌دارد.

« تقدیم به روح ملکوتی شهدای دانشگاه امام صادق (ع)
که قلم و جوهر خود را به نیزه و خون آن‌ها مدیونم»

پیشگفتار مترجم

نظام مالی اسلامی از مفاهیم بدیعی است که تنها چند دهه از خلق آن در ادبیات مالی جهان می‌گذرد. این صنعت در پی ایجاد نوآوری، شناسایی، بررسی و ارائه روش‌ها، ابزارها و نهادهای نوینی است که در عین کارایی لازم، توانایی جایگزینی و رقابت با سایر ابزارهای متداول و مرسوم در نظام مالی امروزی در جهان را داشته باشد. نظام مالی اسلامی به عنوان یک مفهوم سنتی تئوریک پرسابقه در تبعات اسلامی مورد توجه بوده لکن تطور علمی و کاربردی آن نیاز به تئوریه‌ها، مدل‌ها و راهکارهای اجرایی و عملی دارد. روند رشد و توسعه در نظام مالی اسلامی در قرن گذشته به سه دوره قابل تقسیم است. دوره اول مربوط به سالهای ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۵ می‌شود که چهارچوب تئوریک مباحث مالی اسلامی مورد توجه قرار گرفت. بیشتر مباحث این دوره به ربا و دلایل شرعی و فلسفی تحریم آن اختصاص داشت. از سال ۱۹۷۵ تا سال ۱۹۹۵ میلادی تجربه های جهانی در به کارگیری ابزارهای مالی اسلامی آغاز شد. نهادهای کوچک مالی اسلامی بر اساس اصل مشارکت در سود و زیان شکل گرفتند و به تدریج بر گستردگی

آنها افزوده شد. مرحله سوم که سالهای پس از ۱۹۹۵ میلادی را در بر میگیرد مرحله جهانی شدن این نظام می باشد. طی سنوات گذشته و همگام با پیشرفت در حوزه نظام مالی اسلامی، مطالعات و پژوهش‌های گسترده‌ای در این حوزه انجام شده است که بر عمق و غنای آن افزوده است. لزوم توجه و آگاهی از این مطالعات ما را برآن داشت تا به ترجمه یکی از مطالعات صورت گرفته توسط دو تن از برجسته‌ترین اساتید و کارشناسان حوزه مالیه اسلامی یعنی "طریق الله خان" و "حبیب احمد" پردازیم. این کتاب که در مورد مدیریت ریسک در بانکداری اسلامی به نگارش درآمده است، یکی از آثار قوی و پرمحتوا در حوزه مذکور بوده که توسط بانک توسعه اسلامی (IDB) منتشر شده است.

در ترجمه این کتاب با اصطلاحاتی برخورد نمودیم که به دلیل جدید بودن و عدم وجود معادل فارسی برای آنها، نیاز به خلق واژه‌های جدید فارسی را طلب می نمود. و سواس مترجمان در انتقال درست مفاهیم و دقت در حفظ امانت، ترجمه این کتاب را طولانی مدت نمود. در اینجا لازم می دانم که از زحمات جناب آقای مجید خادم الحسینی دانشجوی رشته معارف اسلامی و مدیریت مالی دانشگاه امام صادق (ع)، که بنده را در ترجمه و ویرایش این اثر یاری رساندند و همچنین از راهنمایی‌های استاد ارجمند جناب آقای دکتر فلاح شمس در ایجاد و یافتن معادل‌های فارسی برای برخی واژه‌های انگلیسی کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

و من الله التوفیق

سید محمد مهدی موسوی

فصل اول

مقدمه

نهادهای مالی اسلامی^۱ در حدود سه دهه گذشته به عنوان جایگزین نهادهای مالی متداول^۲ با هدف انجام سرمایه‌گذاری، تأمین مالی و استفاده از فرصت‌های تجاری متناسب با شریعت ایجاد شدند. در طول تاریخ حیات کوتاه این نهادها، رشد صنعت نوپای بانکداری اسلامی، بسیار قابل توجه بوده است. یکی از مهمترین دغدغه‌های نهادهای مالی اسلامی، مدیریت موثر ریسک حاصل از مبادلات مالی است. برای قرارگرفتن در شرایط ریسک پائین، نهادهای مالی مرسوم از قراردادهای متعدد، فرآیندها، ابزارها و نهادهای مختلف جهت کاهش ریسک استفاده نموده‌اند. آینده صنعت خدمات مالی اسلامی تا حدود زیادی به نحوه مدیریت ریسک‌های مختلف حاصل از عملیات نهادهای مالی اسلامی بستگی دارد.

۱-۱. ماهیت منحصر بفرد ریسک‌های بانکداری اسلامی

امروز امکان در نظرگرفتن تفاوت بین شکل تئوریک و عملیات واقعی بانکداری اسلامی وجود دارد. از لحاظ تئوریک، اقتصاددانان اسلامی وجود تنها سپرده‌های سرمایه‌گذاری^۳ در سمت بدهی ترازنامه بانک‌های اسلامی را

-
1. Islamic Financial Institutions
 2. Conventional Financial institutions
 3. Investment Deposits

مدنظر دارند. در سمت دارایی هم وجود قراردادهای مشارکت در سود^۱ مطلوب می‌باشد. در چنین سیستمی، هرگونه شوک ناگهانی در سمت دارایی‌ها، با ماهیت مشارکت در ریسک سپرده‌های سرمایه‌گذاری جذب می‌گردد. بدین طریق، بانکداری اسلامی، گزینه با ثبات‌تری را نسبت به سیستم بانکداری سنتی ارائه می‌دهد. ماهیت ریسک سیستماتیک چنین سیستمی، شبیه ریسک ذاتی صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک می‌باشد.

تمرکز این کتاب بر روی جنبه واقعی بانکداری اسلامی است. چراکه عملکرد واقعی بانکداری اسلامی با جنبه تئوریک آن متفاوت می‌باشد. در ترازنامه و در سمت دارایی‌ها، سرمایه‌گذاری‌های بانک با استفاده از مدل‌های تأمین مالی مشارکت در سود^۲ (مضاربه و مشارکت^۳) و مدل‌های تأمین مالی مبتنی بر درآمد ثابت مثل مرابحه^۴ (اضافه نمودن هزینه^۵ یا فروش با حاشیه سود^۶)، فروش قسطی^۷ (مرابحه میان‌مدت / بلندمدت)، استصناع^۸ / سلم^۹ (پرداخت معوق کالا یا پیش‌پرداخت) و اجاره (لیزینگ^{۱۰}) وجود دارد. در سمت بدهی‌ها، سپرده‌ها در حساب‌های جاری یا حساب‌های سرمایه‌گذاری قرار دارند، که حساب‌های جاری در بانکداری اسلامی بصورت قرض‌الحسنه (وام‌های بدون بهره) یا امانت در نظر گرفته می‌شوند. لزوم بازگرداندن این سپرده‌ها به محض تقاضای سپرده‌گذار وجود دارد. به سپرده‌گذاران

-
1. Profit Sharing Contracts
 2. Profit Sharing Modes
 3. Mudarabah and Musharakah
 4. Murabahah
 5. Cost-Plus
 6. Mark-up Sale
 7. Installment Sale
 8. Istisna
 9. Salam
 10. Leasing

حساب‌های سرمایه‌گذاری بر اساس روش مشارکت در سود و زیان^۱ بازده تعلق می‌گیرد و این سپرده‌ها در ریسک تجاری ناشی از عملیات بانکی سهیم می‌باشند. استفاده از اصل مشارکت در سود برای پاداش سپرده‌گذاران، منحصر به بانکداری اسلامی است. بکارگیری این جنبه منحصر بفرد بانکداری اسلامی در روش‌های مختلف تأمین مالی، ماهیت ریسک‌های در معرض بانکداری اسلامی را تغییر داده است.

۲-۱. اهمیت سیستمی بانک‌های اسلامی

صنعت خدمات مالی اسلامی شامل بانکداری تجاری و سرمایه‌گذاری، بخش‌هایی از بانک‌های متداول که خدمات مالی اسلامی ارائه می‌دهند^۲، صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک^۳ و صندوق‌های مبتنی بر شاخص^۴، شرکت‌های مضاربه‌ای و لیزینگ و شرکت‌های بیمه اسلامی می‌باشد. این کتاب به صورت خاص به بررسی ریسک‌های مرتبط با بانک‌های سرمایه‌گذاری و تجاری می‌پردازد.

از ابتدای پیدایش این صنعت از دهه ۱۹۷۰ میلادی، رشد صنعت خدمات مالی اسلامی گسترده بوده است. در حالیکه برخی کشورها، خدمات مالی اسلامی را همراه با نوع متداول آن ارائه می‌دهند، سه کشور (ایران، پاکستان و سودان) تغییرات اساسی را با هدف تبدیل سیستم مالی به نوع اسلامی آن به اجرا گذاشته‌اند. طبق آمار موسسه بین‌المللی بانک‌های اسلامی (IAIB)^۵، در سال ۱۹۹۷ تعداد ۱۷۶ نهاد مالی اسلامی در جهان وجود

-
1. PLS: Profit-Loss Sharing
 2. Windows of conventional banks
 3. Mutual Funds
 4. Index Funds
 5. International Association of Islamic Banks

داشت. این نهادهای مالی اسلامی دارای مجموع سرمایه‌ای معادل ۷/۳ میلیارد دلار و دارایی و بدهی معادل ۱۴۷/۷ میلیارد دلار بوده‌اند. در سال ۱۹۹۷، بانک‌های اسلامی سرمایه‌ای با ارزش ۱۱۲/۶ میلیارد دلار را مدیریت نموده‌اند و سودخالصی معادل ۱/۲ میلیارد دلار را کسب نموده‌اند.

در طول حیات کوتاه صنعت خدمات مالی اسلامی، عملکرد بانک‌های اسلامی منطقی بوده است. تحقیقات^۱ در زمینه عملکرد بانک‌های اسلامی نشان‌دهنده این مطلب است که این نهادها دارای ساختار سرمایه مناسب، سودآوری مطلوب و شرایط با ثبات می‌باشند. این تحقیقات نشان می‌دهد که بانک‌های اسلامی نه تنها نرخ رشد سریعتری نسبت به بانک‌های متداول داشته‌اند بلکه در معیارهای دیگری نیز دارای عملکرد بهتری بوده‌اند. بطور میانگین، بانک‌های اسلامی دارای نسبت سرمایه- دارایی^۲ بزرگتر بوده و نسبت به بانک‌های متداول از منابع خود بهتر استفاده نموده‌اند. بعلاوه، نهادهای مالی اسلامی نسبت سودآوری^۳ بالاتری را در مقایسه با بانک‌های سنتی کسب کرده‌اند.

پیش‌بینی‌های خطی و نمائی^۴ از اطلاعات موجود، سرمایه‌های مالی اسلامی را در سال ۲۰۰۲، بین ۱۳ و ۲۳/۵ میلیارد دلار تخمین می‌زنند.^۵ پیش‌بینی‌های مشابه در مورد دارایی‌ها با استفاده از دو روش مذکور به ترتیب مقادیر ۱۹۸/۶ و ۲۷۲/۷ میلیارد دلار را در همان سال نشان می‌دهند.

۱. برای جزئیات بیشتر به اقبال (۲۰۰۰) مراجعه کنید.

2 Capital-asset ratio

3 Profitability ratio

4 Linear and exponential forecasts

۵. پیش‌بینی خطی با فرض رشد ثابت و پیش‌بینی نمائی حالت خوشبینانه رشد می‌باشد که با فرض رشد نمائی تخمین زده شده‌است.

با توجه به نحوه عملکرد و وجود بازار بالقوه برای خدمات مالی اسلامی، بانکداری اسلامی با سرعت بالایی رشد نموده و در حوزه‌های جهانی گسترش یافته است. شاهد این ادعا، حضور بسیاری از نهادهای مالی چندملیتی مثل ANZ Grindlays، Chase Manhattan، Citigroup، Commerzbank، HSBC و Morgan Stanley در حوزه خدمات مالی اسلامی بوده است. علاوه بر این بورس‌های سهام مهم دنیا مثل Dow Jones و FTSE نسبت به معرفی شاخص‌های اسلامی^۱ اقدام نموده‌اند.

۳-۱. اهداف این کتاب

در حالیکه بانک‌های اسلامی به عنوان موسسات تجاری بواسطه رشد دارایی‌ها و سودآوری مورد توجه بوده‌اند، تنظیم‌کنندگان بازار^۲ ثبات این نهادها را ترجیح داده و سودآوری را به عنوان هدف دوم قرار داده‌اند. به دلیل توسعه بی‌سابقه در زمینه‌های محاسبات، اطلاعات و ریاضیات مالی، بازارهای خدمات مالی به شدت پیچیده شده‌اند. علاوه بر این خرید^۳ و تلفیق مالی^۴ و ادغام‌های بین بخشی^۵، تشخیص ریسک بخش‌های مختلف این صنعت را دشوار ساخته‌اند.

باوجود پیچیدگی، پویایی و تحول در حوزه مالی، چندین سوال در ارتباط با بانک‌های اسلامی مطرح می‌گردد. تشخیص تحولات و ریسک‌های مربوطه در حوزه مالی توسط بانک‌های اسلامی به چه صورت است؟ چگونه

-
1. Islamic Index
 2. Regulators
 3. Acquisition
 4. Financial Consolidation
 5. Cross-segment Mergers

تنظیم‌کنندگان بازار انتظار دارند تا به ریسک‌های ذاتی موجود در بانک‌های اسلامی پاسخ دهند؟ در حال حاضر چه نوع ابزارهای رقابتی برای مدیریت ریسک بر مبنای موازین شریعت وجود دارند؟ وضعیت نوآوری ابزارهای جدید در آینده چگونه است؟ ثبات نهادهای مالی اسلامی چگونه تحت تاثیر خواهد بود؟

هدف این کتاب پاسخگویی به برخی سوالات مطرح شده می‌باشد. علاوه بر این کتاب حاضر به دنبال رسیدن به اهداف زیر در ارتباط با صنعت خدمات مالی اسلامی می‌باشد:

الف- بررسی کلی مفهوم ریسک، تکنیک‌ها و استانداردهای مدیریت ریسک موجود در صنعت مالی.

ب- بحث و بررسی در مورد ریسک‌های منحصر به صنعت خدمات مالی اسلامی و دیدگاه بانک‌های اسلامی به این ریسک‌ها.

پ- بازبینی مفاهیم اصلی قانونگذاری با عنایت به ریسک‌ها و تاثیرات مربوط به آنها، با هدف کسب تجربه‌های مفید برای بانک‌های اسلامی.

ج- بحث و تحلیل در مورد چالش‌های مرتبط با شریعت در ارتباط با مدیریت ریسک در صنعت خدمات مالی اسلامی.

چ- ارائه سیاست‌های اجرایی برای توسعه فرهنگ مدیریت ریسک در بانکداری اسلامی.

۴-۱. رئوس مطالب این کتاب

در فصل دوم، در مورد مفاهیم اصلی ریسک و نحوه مدیریت آن در بخش‌های مالی متداول بحث می‌نماییم. این بخش همچنین به ارائه جزئیات در مورد روش‌های متنوع مدیریت ریسک‌های مختلف پرداخته و با معرفی ماهیت ریسک‌های مربوط به نهادها و ابزارهای مالی اسلامی خاتمه می‌یابد.

بخش سوم، گزارشی از نتایج حاصل از یک بررسی بر روی مدیریت ریسک در نهادهای مالی اسلامی است. این مطالعه ۱۷ نهاد اسلامی در ۱۰ کشور دنیا را پوشش می‌دهد. نتایج این تحقیق، از نظرات بانکداران اسلامی در مورد ریسک‌های مختلف، فرآیند مدیریت ریسک در نهادهای مربوطه و سایر جنبه‌های مرتبط با نهادهای مالی اسلامی بدست آمده است. بخش چهارم، به جنبه‌های مدیریت ریسک از دیدگاه قانون‌گذاری اشاره دارد. لذا در این بخش بر مبنای قرارداد کمیته بازل، جنبه‌های قانونی و تنظیمی نهادهای مالی اسلامی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در میان مباحث مختلف قابل طرح، این بخش به بررسی کفایت سرمایه در نهادهای مالی اسلامی و رویکردهای متفاوت برای مدیریت ریسک‌های مختلف اشاره دارد. بخش پنجم، برخی مباحث فقهی در مورد مدیریت ریسک را پوشش داده و ضمن اشاره به دیدگاه شریعت در مورد ابزارها و تکنیک‌های مختلف مورد استفاده در مدیریت ریسک، طرح‌هایی برای توسعه تکنیک‌های جدید ارائه می‌دهد. فصل آخر نیز به نتیجه‌گیری و ارائه سیاست‌های اجرایی برای توسعه فرهنگ مدیریت ریسک در بانک‌داری اسلامی می‌پردازد.

فصل دوم

مدیریت ریسک

مفاهیم و تکنیک‌های اصلی

در این بخش مفاهیم و موضوعات مرتبط با مدیریت ریسک بررسی شده و بعد از تعریف و شناسایی ریسک‌های مختلف، به شرح و توضیح در مورد فرآیند مدیریت ریسک پرداخته می‌شود. فرآیند مدیریت ریسک شامل یک سیستم جامع برای ایجاد محیط مناسب مدیریت ریسک، اندازه‌گیری موثر ریسک، کاهش ریسک و فرآیند نظارت و استقرار کنترل‌های داخلی مناسب می‌باشد. در ادامه این بخش ضمن نگاه اجمالی به فرآیند و سیستم مدیریت ریسک، عناصر اصلی در فرآیند مدیریت ریسک‌های خاص مورد بررسی قرار می‌گیرد. در پایان نیز ریسک‌های موجود در نهادهای مالی اسلامی مورد بررسی قرار می‌گیرد. بدین منظور ماهیت ریسک‌های سنتی در نهادهای مالی اسلامی را مورد بررسی قرار داده و به برخی ریسک‌های خاص پیش‌روی بانک‌های اسلامی اشاره می‌شود. سپس ماهیت ریسک در روش‌های مختلف تأمین مالی اسلامی مورد بحث قرار می‌گیرد.

۱-۲. مقدمه

ریسک، ناشی از احتمال وقوع بیش از یک نتیجه و عدم مشخص بودن نتیجه نهایی است. ریسک را می‌توان تغییرپذیری یا بی‌ثباتی نتایج غیرمنتظره تعریف نمود. ریسک را معمولاً از طریق اندازه‌گیری انحراف معیار نتایج

تاریخی محاسبه می‌نمایند.^۱ اگرچه تمامی کسب‌وکارها با ریسک همراه هستند، نهادهای مالی به خاطر ماهیت فعالیت‌های خود با انواع خاصی از ریسک روبرو می‌باشند. هدف نهادهای مالی به حداکثر رساندن سود و ارزش افزوده سهامداران از طریق فراهم آوردن خدمات مالی مختلف و مدیریت ریسک می‌باشد.

ریسک را به روش‌های مختلف تقسیم‌بندی می‌نمایند. در یک تقسیم‌بندی ریسک را به دو دسته تجاری و مالی تقسیم‌بندی می‌نمایند. ریسک تجاری از ماهیت کسب‌وکار یک شرکت حاصل می‌شود. این ریسک تحت تاثیر عواملی است که بر روی بازار محصول اثر می‌گذارد. ریسک‌های مالی ناشی از زیان‌های محتمل در بازارهای مالی هستند که به علت نوسانات در متغیرهای مالی بوجود می‌آیند (Jorion و Khoury ۱۹۹۶، ص. ۲). این ریسک معمولاً با میزان خطر ناشی از عدم تطابق بدهی‌ها و تعهدات با دارایی‌های جاری در ارتباط می‌باشد (Gleason ۲۰۰۰، ص. ۲۱).

روش دیگر تقسیم‌بندی، تقسیم‌بندی ریسک به سیستماتیک و غیرسیستماتیک^۲ می‌باشد. درحالی‌که ریسک سیستماتیک با کل بازار و اقتصاد در ارتباط است، ریسک غیرسیستماتیک با دارایی‌های خاص و شرکت‌های خاص در ارتباط می‌باشد. در حالی‌که ریسک غیرسیستماتیک مربوط به یک دارایی خاص را می‌توان از طریق متنوع‌سازی کاهش داد، ریسک سیستماتیک قابل تنوع‌سازی نمی‌باشد. انواع ریسک‌های سیستماتیک را می‌توان از طریق تکنیک‌های انتقال و کاهش ریسک تقلیل داد.

۱. تعریف از Jorion و Khoury می‌باشد (۱۹۹۶، ص. ۲)

برای درک اصول پایه‌ای مدیریت ریسک، از طبقه‌بندی Oldfield و Santomero (۱۹۹۷) استفاده می‌نماییم. براین اساس، نهادهای مالی با سه نوع ریسک مختلف روبرو می‌باشند: ریسک‌هایی که قابل حذف می‌باشند، ریسک‌هایی که قابل انتقال می‌باشند و ریسک‌هایی که قابل مدیریت توسط نهادها می‌باشند. واسطه‌های مالی مبادرت به فعالیت‌های ساده تجاری می‌نمایند تا از ریسک‌های خاصی اجتناب نموده و در فعالیت‌هایی پرریسک وارد نمی‌شوند. در حقیقت فعالیت نهادهای مالی در حوزه‌هایی است که امکان مدیریت موثر ریسک وجود داشته و ریسک‌های قابل انتقال، منتقل شوند.

تکنیک‌های اجتناب از ریسک، شامل استانداردسازی تمامی فعالیت‌ها و فرآیندهای مرتبط با کسب‌وکار و ایجاد پرتفوی متنوع می‌باشد. برخی از ریسک‌های پیش‌روی بانک‌ها را می‌توان از طریق انتقال یا فروش آن‌ها در بازارهای مشخص، کاهش داد. تکنیک‌های انتقال ریسک، شامل استفاده از مشتقات برای پوشش ریسک و خرید و فروش ادعاهاست.

به هر حال، برخی ریسک‌ها قابل حذف یا انتقال نبوده و بایستی توسط بانک‌ها پذیرفته شوند. اولین دسته از این قبیل ریسک‌ها به دلیل پیچیدگی و دشواری جداسازی آن‌ها از دارایی پدید می‌آیند. دومین دسته از ریسک‌های پذیرفته‌شده توسط نهادهای مالی مرتبط با حوزه فعالیت آن‌ها می‌باشد. بانک‌ها به دلیل تخصص در مدیریت و گرفتن پاداش درقبال پذیرش این ریسک‌ها، آن‌ها را پذیرفته‌اند. به عنوان مثال ریسک اعتباری^۱ که در فعالیت‌های متداول بانکی بانک‌ها وجود دارد و یا ریسک بازار که مربوط به فعالیت‌های تجاری بانک‌هاست غیر قابل اجتناب بوده و لاجرم آن را می‌پذیرند.